

workers involved in socialist competition as well as in inventions and innovations increased. But in spite of the available incentives for innovations, such measures as well as the related remunerations were being introduced very slowly and were faced by many obstacles. As far as meeting the workers' physical production needs, there were appreciable drawbacks in the functioning of hot water facilities in the 1950s (water supply cuts or inconvenient internal day-shift schedule) as well as in the functioning of dining-rooms (poor quality of food, long queues, lack of service culture and inappropriate sanitary conditions). The condition of dining-rooms somewhat improved since the mid-1950s with the introduction of self-service catering. However, the problem of providing catering services for workers working in the night shifts still remained unsolved during the 1960s.

Key words: *workers, steelworkers, ferrous metallurgy, production, everyday life.*

УДК 327:341.384(477:470+571)

О.М. Романуха

ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У статті досліджено проблему повернення культурних цінностей, що з тих чи інших причин незаконно опинилися на території Російської Федерації чи України. У ній розкриваються головні аспекти цього питання, аналізується розвиток переговорного процесу, характеризується нормативно-правова база. Значна увага приділяється виокремленню причин, що заважали його швидкому вирішенню. У висновках дається оцінка стану справ у реституції культурних цінностей на сьогоднішній момент.

Ключові слова: *культура, цінності, Україна, Російська Федерація, реституція, переговорний процес.*

Збереження культурних цінностей – важливе завдання кожної держави світу. Вони приймають активну участь у формуванні національної свідомості народу, прилучають людину до системи загальнолюдських і національних цінностей, колективної історичної пам'яті, соціального досвіду попередніх поколінь. Саме на цій основі стає можлива ідейна консолідація нації, економічний і культурний розвиток. Проте хід історичних, культурних та політичних процесів часто призводив до незаконного переміщення культурних цінностей, що породжувало необхідність їх реституції. Дані процеси є типовими у міждержавних відносинах країн усього світу. Їх гострота на пряму залежить від історичної та культурної близькості сусідніх країн. Зважаючи на тісні історичні та культурні взаємини України та Російської Федерації – питання повернення культурних цінностей у відносинах Києва та Москви посіло важливе місце.

Його вивченню приділяється значна увага. Серед існуючих робіт варто згадати колективну роботу за редакцією Н.П. Барановської, В.Ф. Верстюка, В.С. Віднянського «Україна: утвердження незалежної держави (1991-2005рр.)» [1]. У дослідженні, питанню повернення культурних цінностей присвячено лише розділ, але повнота викладеного матеріалу створює цілісну картину розвитку подій. Серед періодичної літератури виокремлюються роботи В. Акуленко: «Повернути законному власнику» [2], «Трофеї культурного значення» [3]. Автор чітко і аргументовано доводить право України на втрачені культурні цінності, подає історію розвитку переговорного процесу. Цікавою є і стаття П.Толочко «Одіссея скіфського золота» [4]. Дослідник ґрунтовно викладає власні

міркування, робить об'єктивні висновки, проводить паралелі з світовою практикою у вирішення питання реституції культурних цінностей.

Однак, більшість публікації відносяться до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Події 2004-2014 років зменшили увагу суспільства до проблеми, занутивши її у тимчасове небуття чи формат загальних двосторонніх відносин. Тим часом, анексія Криму, війна на Сході України не лише побудили цікавість до нього, але й потребують переосмислення попередніх доробків з врахуванням сьогоденних реалій.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми повернення культурних цінностей в українсько-російських стосунках 1991-2015 років.

Історична близькість України та Російської Федерації обумовлювала між ними постійний обмін предметами культури. Враховуючи залежність України від Росії, часто ці обміни відбувалися не на паритетній основі, що ставало причиною незаконного переміщення українських культурних цінностей до Росії. Так за оцінками експертів в сховищах Росії перебувають: близько 750 археологічних колекцій; клейноди гетьманів; понад 10 млн. пам'яток історії та культури; 30 тис музейних предметів евакуйованих в роки Великої Вітчизняної війни; 3 тис. архівних фондів вивезених протягом 1951-1972 рр. [5].

Тому з проголошенням незалежності, перед Україною постало дуже складне завдання: вирішити долю українських культурних цінностей незаконно вивезених з території України. Наміри цього були прописані в декларації про державний суверенітет України. У 8 пункті зазначалося: «Україна має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами УРСР» [6]. У 14 статті «Основ законодавства України про культуру» (лютий 1992 року) говориться, що держава в особі її органів влади та управління дбає про збереження і використання культурних цінностей, які знаходяться на території України чи за її межами [7].

З метою реалізації поставленої мети 28 лютого 1992 року при Кабінеті Міністрів України було утворено спеціальну Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей. У 1996 році комісія зазнала змін та була введена до складу Міністерства культури та туризму України, а 1999 року ліквідована. З 2000 року її функції почала виконувати Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон, яка проіснувала до 2011 року. Надалі усі права з пошуку та повернення культурних цінностей передавалися Відділу з питань переміщення культурних цінностей при Міністерстві культури України [8].

Початком роботи можна вважати підписання 14 лютого 1992 року в м. Мінську головами держав-членів СНД «Угоди про повернення історико-культурних цінностей державам їхнього походження». Нею визначались дружні та партнерські стосунки між країнами СНД, прагнення спільно вирішити це питання. Було домовлено про утворення національних комісій для складання переліків, каталогів утрачених культурних та історичних цінностей пограбованих і вивезених до інших країн [5].

Однак, невдовзі проти Мінської угоди в засобах масової інформації та парламенті Російської Федерації пройшла хвиля протестів, унаслідок яких 20 травня 1992 року Державна Дума Російської Федерації змушена була денонсувати її. Їх підтримали вчені та діячі культури: І.О. Антонов, Д.С. Лихачов, В.Б. Чурбанов та ін. Вони ігнорували необхідність повернення культурних цінностей і наголошували на беззмінності ситуації. Так, філософ В.Б. Чурбанов твердив: «тут повинні царювати внутрішні закономірності самої культури, які не співпадають з логікою і аргументами політиків, економіки, державного будівництва. Це пріоритет традицій, що склалися, перед новаціями, концентрації перед розтягуванням, цілісності перед роздрібненням, пріоритет історизму перед миттєвістю». Обмін культурними цінностями загальмувався [2].

Розблокувати ситуацію допоміг спільно погоджений Протокол про співпрацю між Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей та

Державною комісією Російської Федерації з проблем реституції, підписаний 1993 року. У 7 пункті документу зазначалось, що: «Всі культурні цінності, які законно належать колишнім радянським республікам буде повернено» [9]. У червні 1993 року дані наміри російської сторони було задекларовано і на нараді представників музеїв історичного профілю країн СНД. Зняти напруженість допомогла і заява Президента України Л.Кравчука до української і світової громадськості «Про повернення національно-культурних скарбів» (листопад 1993 р.). У ній зазначалося: «Розшукуючи втрачені реліквії, ми не ставимо собі за мету негайно повернути усі без винятку пам'ятки історії та культури, пов'язані з Україною. Неухильно дотримуючись міжнародних угод та конвенцій, резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, ми наголошуємо, що йдеться про повернення передусім національних реліквій та незаконно вивезених з України історичних та культурних цінностей, і розраховуємо на взаєморозуміння з боку інших держав, на їхню повагу до національних почуттів і духовних потреб українського народу, позбавленого життєво важливих елементів своєї колективної пам'яті» [10].

Як наслідок, 25 березня 1994 року Міністерство культури України та Міністерство культури Російської Федерації підписують угоду «Про культурне співробітництво». В документі сторони погодились сприяти відверненню й попередженню незаконному вивозу культурних цінностей із своєї території на територію іншої держави – учасниці цієї Угоди та інших країн, а також взаємному поверненню зазначених цінностей незалежно від часу, що пройшов з моменту їх незаконного вивезення. Україна і Росія зобов'язалися провести необхідну роботу з визначення вилучених або незаконно вивезених національних художніх цінностей – реліквій та їхньої реституції [6]. Перші неповні списки культурних втрат Україна офіційно передала Росії у 1994 році.

Поступове налагодження діалогу невдовзі було перерване прийнятим 5 липня 1996 року Державною Думою Російської Федерації Закону «Про право власності на культурні цінності, переміщені на територію Росії в наслідок Другої світової війни». У 6 статті документу зазначалося: «Культурні цінності, що знаходяться на території Росії, і були переміщені шляхом компенсаційної реструктуризації, є власністю Російської Федерації». Цей закон відразу викликав обурення світової спільноти, через що тривалий час не підписувався Президентом. Справа дійшла аж до звернення Держдуми до Конституційного суду Російської Федерації, що 6 квітня 1998 року зобов'язав Б. Єльцина підписати його [4].

Проте обурення з українського боку мали результат. Невдовзі Російською Федерацією було підготовлено спеціальні коментарі про врахування інтересів України та інших держав – колишніх республік СРСР, що мають право на повернення їх національних культурних надбань. Відповідна стаття (Ст.7) з'явилась і в тексті закону, хоча повного уявлення про механізм реалізації обіцянок документ не давав.

Небезпечність даного закону визнавали і самі росіяни. При його обговоренні в Державній Думі у 1995 році заступник міністра культури Росії М. Швидкий зазначав: «В Міністерстві культури бояться подумати, як прийняття такого закону позначиться на відносинах з колишніми республіками СРСР. Вже не таємниця, що вивезені з території України, Білорусії та інших республік цінності повертались потім в основному до Москви і Ленінграду. Звичайно нікому нічого не хочеться віддавати, однак таким одностороннім рішенням ми можемо взагалі спровокувати війну між музеями в усьому світові, які уважно слідкують за тим, що у нас відбувається» [2].

Дана ситуація змушувала Україну міняти тактику і заручатися підтримкою світової спільноти. На Міжнародному форумі ЮНЕСКО «Повернення культурних цінностей», що проходив у 1996 році, українською стороною було порушено питання про незаконне привласнення Росією фресок і мозаїк Михайлівського золотого собору XI століття, заслухано інформацію про грабіжницьку діяльність деяких російських археологів і торгівлю пам'ятками античної культури з Криму [11]. У 1998 році Верховна Рада України

повторно ратифікувала «Конвенції про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності», «Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» [12].

Використовувалися методи політичного тиску. Вирішуючи питання правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього СРСР Верховна Рада України у постанові «Про порядок ратифікації угоди між Україною та Російською Федерацією, про врегулювання питання правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього СРСР» зазначила, що доцільність прийняття вище згаданого закону буде розглянуто після: «Підписання та набуття чинності Угоди про повернення в Україну цінностей, які є національним, історичним або культурним надбанням українського народу за переліком, визначеним Урядом України» [10].

Це мало тимчасовий ефект. У грудні 1998р розпочалися двосторонні зустрічі, що мали підготувати експертні висновки як підставу для ухвалення урядових рішень. Перші зустрічі були малоефективними, проте в жовтні 1999 року російською стороною було підтверджено право України на повернення чотирьох орнаментних фресок з Державного ермітажу в Петербурзі. Ця подія відбулась в лютому 2001р [13].

Загалом українській стороні вдалося повернути чимало культурних цінностей. Лише в 1994 році в Україну повернулася частина історико-культурних документів О. Довженка та колекція мистецьких творів художників М. Андрієнка, Г. Синиці, у 1996 році матеріали архіву Марко Вовчок [14]. Як видно з таблиці 1, більшість культурних цінностей було повернено у першій половині та середині 90-х років ХХ століття (312 490 одиниць). У подальшому відбувався спад цієї роботи при активізації процесів реституції. У другій половині 90-х років ХХ століття Україна отримала 1 258 одиниць культурних цінностей, а на початку ХХІ століття лише 26. Причому серед переданих Україні речей на початку 90-х років ХХ століття переважали слайди, різні документи. Експонати ж, які становили значну культурну цінність передавались у незначній кількості. Це зумовлювалось необхідністю проведення пошукових робіт та показу шляху їх переміщення до Російської Федерації. Усе це вимагало часу та належного фінансування. Російській Федерації, у свою чергу, передавались експонати, які перебували на тимчасовому експонуванні. Це прапори часів Другої світової війни, велись переговори щодо деяких творів Куїнджі. Спірним лишалось питання розподілу Радянських фільмосховищ.

Допомагати цьому була покликана й угода «Про вивезення та ввезення культурних цінностей» (підписана 28 вересня 2002 року на засіданні Ради глав урядів держав СНД), програма Уряду України «Родичі». Але ця робота переважно проводилась з фізичними особами, а не державними установами: музеями, архівами.

Таблиця 1

Кількість культурних цінностей, переміщених в Україну з Російської Федерації в результаті реституції та добровільної передачі (вказано роки, коли відбувалась передача культурних цінностей) [15].

	1993	1994	1996	1997	1998	2001	2002	2004
Повернення	593	311897	962	194	102		24	2
Реституція						4		7

Проте події 2014 р. перевернули ситуацію у сфері повернення культурних цінностей до гори ногами. Анексія Криму, війна на Сході України автоматично позбавили її можливості контролю культурних цінностей та пам'яток історії, що перебували там. Не підконтрольність окупованих територій мала негативні наслідки: розкрадання культурних цінностей; незаконне переміщення їх до інших музеїв; неможливість надання гарантій належного зберігання. За інформацією Міністерства культури України, на тимчасово окупованих територіях розташовано 99 музеїв, у яких зберігалось до 2 мільйонів

експонатів. Головна увага відтепер приділялася моніторингу переміщенні культурних цінностей, звернення уваги світової спільноти на існуючу ситуацію, максимальне повернення в Україну культурних цінностей, що перебували на тимчасових виставках за кордоном.

Так значного обурення української спільноти викликало вивезення влітку 2016 року до Москви на виставку присвячену 200-річчю від Дня народження Айвазовського 38 картин з картинної галереї Айвазовського у Феодосії. Тривалий час не вщухала боротьба і відносно музейних предметів, переданих Україною для експонування на Виставку «Крим. Золотий острів у Чорному морі» до Музею Алларда Пірсона – археологічного музею Амстердамського університету (Королівство Нідерланди). Оскільки значна частина експонатів була взята з музеїв АР Крим, то після захоплення півострову Російською Федерацією були висунуті вимоги повернення культурних цінностей їй. У результаті тривалих судових спорів 14 грудня 2016 року окружним судом м. Амстердам було прийнято рішення по справі за позовом України повернути музейні цінності на територію України та визнати відсутність повноважень вирішувати питання щодо власника вказаних музейних цінностей [16]. Політичне загострення взаємовідносин України та Російської Федерації негативно вплинуло на вирішення проблеми повернення культурних цінностей. Це призводило лише до затягування у розв'язанні даного питання, пов'язуючи його з багатьма іншими сферами міждержавних відносин.

Отже, питання повернення культурних цінностей актуальне у багатьох аспектах. Його вирішення матиме для України важливе культурне, історичне значення, в міжнародному плані сприятиме покращенню двосторонніх відносин з Російською Федерацією, збереженню світового культурного спадку, зниженню рівня політичної напруги. Протягом перших десятиріч незалежності, Україна та Росія пройшли складний шлях по налагодженню роботи: було створено відповідні комісії; нормативно-правову базу; проведено перші передачі культурних цінностей один одному. Такі досягнення стали результатом кропіткої роботи, що вимагала документального підтвердження шляху переміщення культурних цінностей на територію Росії та навпаки. Працюючи в рамках законності та світової практики – іншого шляху розв'язання цієї проблеми просто не було. У більшості випадків це ставало головною перешкодою та розтягнутості у часі. Серед інших факторів варто відзначити пов'язаність даного питання з такими сферами двосторонніх взаємовідносин як: політичний; правовий; науково-інформаційний; культурний; морально-етичний.

Загострення відносин України та Російської Федерації у 2014 році заморозило подальше розв'язання проблеми на невизначений час. Територіальні спори, військовий конфлікт, економічні війни ставили під сумнів ефективність реалізації попередніх домовленостей та результативність роботи у цілому. До раніше не вирішених питань додалися проблеми незаконного переміщення культурних цінностей на території АР Крим, повернення експозицій, з музеїв Криму, що перебували на виставках в інших музеях світу, тощо.

У даній ситуації необхідність налагодження подальшого переговорного процесу набуває ще більшої ваги, оскільки є єдиним законним засобом повернення культурних цінностей. Тимчасовим варіантом може слугувати ідея П. Толочко, М. Жулинського, П. Соханя [4] щодо формування на території Російської Федерації музеїв української культури та навпаки. Це сприятиме активізації діяльності в напрямку легалізації зі сховищ українських культурних цінностей та забезпеченні відкритості широкому загалу людей. Перебуваючи в різних куточках світу, культурні цінності мають продовжувати працювати на добробут України, сприяти формуванню її позитивного міжнародного іміджу.

Список використаної літератури

1. Україна: утвердження незалежної держави (1991-2000) / Н. П. Барановська, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. ; під. ред. В. М. Литвиненко. – Київ : Альтернатива, 2001. – 753 с. ; *Ukraine: utverdzhennia nezalezhnoi derzhavy (1991-2000) / N. P. Baranovska, V. F. Verstiuk, S. V. Vidnianskyi ta in. ; pid. red. V. M. Lytvynenko. – Kyiv : Alternatyva, 2001. – 753 s.*
2. Акуленко В. Повернути законному власнику / В. Акуленко // Політика і час. – 1997. – № 1. – С. 46-52 ; *Akulenko V. Povernuty zakonnomu vlasnyku / V. Akulenko // Polityka i chas. – 1997. – № 1. – S. 46-52*
3. Акуленко В. Трофеї культурного значення / В. Акуленко // Політика і час. – 1994. – № 6. – С. 63-67 ; *Akulenko V. Trofei kulturnoho znachennia / V. Akulenko // Polityka i chas. – 1994. – № 6. – S. 63-67*
4. Киянський Д. Одіссея скіфського золота. Історичні коштовності України покоряють світ / Д. Киянський // Дзеркало тижня. – 2002. – 12 січня. – С. 22 ; *Kyianskyi D. Odisseia skifskoho zolota. Istorychni koshtovnosti ukrainy pokoriaiut svit / D. Kyianskyi // Dzerkalo tyzhnia. – 2002. – 12 sichnia. – S. 22*
5. Єщенко В. Культурним цінностям – вітчизняну «прописку» / В. Єщенко, В. Врублевська // Політика і час. – 1994. – №3. – С. 50-53 ; *Yeshchenko V. Kulturnym tsinnostiam – vitchyznianu «propysku» / V. Yeshchenko, V. Vrublevskaia // Polityka i chas. – 1994. – №3. – S. 50-53*
6. Україна-Росія, 1990-2000рр. : документи і матеріали / Ред. кол. : О. О. Чалий, Г. В. Беденніков та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 856 с. ; *Ukraine-Rosiia, 1990-2000rr. : dokumenty i materialy / Red. kol. : O. O. Chalyi, H. V. Bedennikov ta in. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2001. – 856 s.*
7. Основи законодавства України про культуру // Українська культура. – 1992. – №6. – С. 30-34 ; *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro kulturu // Ukrainaska kultura. – 1992. – №6. – S. 30-34*
8. Кот С. З історії формування організаційних засад державної політики повернення та реституції культурних цінностей в незалежній Україні / С. Кот // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – 2010. – Вип. 36. – С. 361-371 ; *Kot S. Z istorii formuvannia orhanizatsiinykh zasad derzhavnoi polityky povernennia ta restytutsii kulturnykh tsinnosteï v nezalezhnii Ukraini / S. Kot // Istoriiia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty. – 2010. – Vyp. 36. – S. 361-371*
9. У «режимі найбільшого сприяння» : з круглого столу «Повернення культурних цінностей. Початок українсько-російського діалогу» / зап. М. Макаревич // Політика і час. – 1997. – №9. – С. 64 ; *U «rezhymi naibilshoho spryannia» : z kruhloho stolu «Povernennia kulturnykh tsinnosteï. Pochatok ukrainsko-rosiiskoho dialohu» / zap. M. Makarevych // Polityka i chas. – 1997. – №9. – S. 64*
10. Україна на міжнародній арені : зб. документів і матеріалів (1991-1995). У 2-х кн. / за ред. Г. Удовенко. – Київ : Юрінком інтер, 1998. – Кн. 1. – 568 с. ; *Ukraine na mizhnarodnii areni : zb. dokumentiv i materialiv (1991-1995). U 2-kh kn. / za red. H. Udovenko. – Kyiv : Yurinkom inter, 1998. – Kn. 1. – 568 s.*
11. Форум ЮНЕСКО : повернення культурних цінностей // Урядовий кур'єр. – 1996. – 15 жовтня. – С. 3 ; *Forum YuNESKO : povernennia kulturnykh tsinnosteï // Uriadovyi kurier. – 1996. – 15 zhovtnia. – S. 3*
12. Кот С. Реституція чи конфіскація? Російський закон про переміщення під час Другої Світової війни культурних цінностей з України / С. Кот // Політика і час. – 1998. – № 8. – С. 27-36 ; *Kot S. Restytutsiia chy konfiskatsiia? Rosiiskyi zakon pro peremishchennia pid chas Druhoi Svitovoi viiny kulturnykh tsinnosteï z Ukrainy / S. Kot // Polityka i chas. – 1998. – № 8. – S. 27-36*

13. Кот С. Епопея: ідентифікація власності / С. Кот // ПіК. – 2003. – № 40. – С. 34-35 ; Kot S. Epeia: identyfikatsiia vlasnosti / S. Kot // PiK. – 2003. – № 40. – S. 34-35

14. Архів Міністерства закордонних справ України. – Загальний фонд. – Спр. 8400. – Арк. 22. «Лист Посольства України в Російській Федерації. Голові національного комітету з питань повернення культурних цінностей в Україну при Кабінеті Міністрів України О. К. Федоруку №077/10-1051 від 03.04.1996» ; Arkhiv Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy. – Zahalnyi fond. – Spr. 8400. – Ark. 22. «Lyst Posolstva Ukrainy v Rosiiskii Federatsii. Holovi natsionalnoho komitetu z pytan povernennia kulturnykh tsinnosti v Ukrainu pry Kabineti Ministriv Ukrainy O. K. Fedoruku №077/10-1051 vid 03.04.1996»

15. Поточний архів державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон Міністерства культури і туризму України. «Перелік культурних цінностей повернутих в Україну через національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України (1993-1999 рр.) та через Державну службу контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (2000-2006 рр.), переданих музеям, бібліотекам, архівним та іншим науково-просвітнім установам» ; Potochnyi arkhiv derzhavnoi sluzhby kontroliu za peremishchenniam kulturnykh tsinnosti cherez derzhavnyi kordon Ministerstva kultury i turyzmu Ukrainy. «Perelik kulturnykh tsinnosti povernutykh v Ukrainu cherez natsionalnu komisiuu z pytan povernennia v Ukrainu kulturnykh tsinnosti pry Kabineti Ministriv Ukrainy (1993-1999 rr.) ta cherez Derzhavnu sluzhbu kontroliu za peremishchenniam kulturnykh tsinnosti cherez derzhavnyi kordon Ukrainy (2000-2006 rr.), predanykh muzeiam, bibliotekam, arkhivnym ta inshym naukovo-prosvitnim ustanovam»

16. Мазур Т. «Мета Росії – вивезти культурні цінності та залишити Крим з військовими базами» [Електронний ресурс] /Т. Мазур; записав С. Громенко // Сайт Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://ua.krymr.com/a/27868682.html> ; Mazur T. «Meta Rosii – vyvezty kulturni tsinnosti ta zalyshyty Krym z viiskovymy bazamy» [Elektronnyi resurs] /T. Mazur; zapysav S. Hromenko // Sait Krym. Realii. – Rezhym dostupu : <http://ua.krymr.com/a/27868682.html>

Стаття надійшла до редакції 19.02.2017 р.

О. Romanukha

THE ISSUE OF GIVING BACK THE CULTURAL VALUES IN THE PRESENT UKRAINIAN-RUSSIAN RELATIONS

In the article under analysis the problem of giving back the cultural values, which for one reason or another illegally appeared on the territory of the Russian Federation or Ukraine are investigated. The main aspects of the problem are revealed; the importance of its decision for the benefit of both countries is noted. This will help to improve the bilateral relations between Ukraine and the Russian Federation, preserve the world cultural heritage, and decrease the level of a political tension.

Special attention is given to the features of negotiation process, its prolonging in time and the reasons of its coherence to the matter with such spheres of bilateral relationship as: political; legal; scientific and information; cultural; moral and ethical. All these required taking into consideration mentioned above aspects in order to get the solution. The impossibility of finding the solution of this question at the present stage is revealed, because of annexation of the Crimea and the war in the east of Ukraine, automatically caused new problems: illegal movement of cultural values in the territory of the Autonomous Republic of Crimea, returning of the expositions, from the museums of the Crimea which were exhibited at the other museums of the world.

Special significance is attached to the analysis of standard and legal basis: to the characteristic of bilateral agreements; international acts; arrangements.

Showing the internal political reactions to a certain international treaty or state law.

In conclusion the ways of solution are provided: holding further negotiation process as the only legitimate way of returning the cultural values; formation on the territory of the Russian Federation museums of the Ukrainian culture and vice versa all these will promote public awareness and normalization of the bilateral relations.

The key words: culture, values, Ukraine, Russian Federation, restitution, negotiation process.

УДК 930.1(477):929 Грушевський (045)

Н.І. Романцова

СОЦІОЛОГІЧНІ ПРАЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО ЕМІГРАНТСЬКОЇ ДОБИ. ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

У статті висвітлюються історіографічні аспекти щодо соціологічного напрямку наукової діяльності М. Грушевського емігрантської доби. Розглядаються історіографічні оцінки цього питання українських науковців ХХ – початку ХХІ ст. За рахунок цього поглиблюється аналіз наукової спадщини видатного вченого. З'ясовано місце соціологічного аспекту в наукових дослідженнях історика.

Ключові слова: соціологічні праці, емігрантська доба, історіографічний аналіз, українські історики, вчені діаспори, сучасні науковці.

У науковій діяльності М. Грушевського емігрантської доби важливу роль відігравав соціологічний аспект досліджень. На це звернули увагу українські дослідники наукової творчості видатного вченого. Історіографічні оцінки соціологічних праць Михайла Сергійовича становлять великий науковий інтерес для сучасних науковців. Це дозволяє поглибити аналіз наукової спадщини М. Грушевського, з'ясувати місце в ній соціологічного аспекту, який у першій чверті ХХ ст. розглядався як важливий напрямок у європейській історіософії.

Деякою мірою зазначене питання розглядалося в українській історіографії. В. Масненко звернув увагу на те, що В. Липинський протягом 1919 – 1927 рр. виявляв значний інтерес до наукового доробку М. Грушевського, зокрема до його «Початків громадянства» [10, с. 216]. В. Тельвак також відзначив, що В. Липинський звернув увагу на багатство проаналізованих М. Грушевським у «Початках громадянства» соціологічних теорій та широту використаних джерел та літератури. В той же час, він критично характеризував цю працю, «обрана дослідником концепція є хибною, внаслідок чого праця постає цінною по зібраному в ній матеріялові і баламутною по зроблених з нього виводах» [16, с.183].

Загалом В. Тельвак вважає, що в колах українських інтелектуалів «Початки громадянства» Михайла Сергійовича були сприйняті надзвичайно зацікавлено як перша україномовна праця, що зосереджувалася на осмисленні низки важливих соціологічних проблем. На її появу відгукнувся Микола Сумцов і, підводячи підсумки своєму критичному огляду, зауважив, що ця праця – «гарний здобуток української науки» [16, с.182].

В. Тельвак, розглядаючи наукову діяльність Михайла Сергійовича еміграційної доби, зауважив, що В. Масненко відзначив невдоволення «дотеперішнім рівнем висвітлення проблем у власних працях», а це «підштовхнуло історика до серйозних соціологічних досліджень» [16, с. 182]. В. Тельвак, аналізуючи наукову творчість М. Грушевського, зауважив, що його соціологічний аспект найменш вивчений [16, с. 181].

О. Ясь констатував, що Б. Крупицький уважав «Початки громадянства» М. Грушевського «свого роду теоретичним підсумком його практичної діяльності, як